

Manon Uphoff in gesprek met Antoine Bodar

Haar vader, die in 2001 overleed, bezocht in zijn jeugd het seminarie en bleef zijn leven lang een godsdienstig mens.

Haar moeder, die in juni van dit jaar stierf, had als kind van een alleenstaande moeder een wrangere verhouding tot de katholieke kerk.

Zelf voelt Manon Uphoff (42) zich vaak verscheurd tussen verbondenheid met het geloof en weezin. Met priester, geleerde en publicist Antoine Bodar (58) praat ze over haar twijfels.

Bodar: 'Ter voorbereiding op dit gesprek heb ik een aantal interviews met u gelezen. Ik weet dus dat u een dochter hebt, en een man, en ik heb een indruk gekregen van uw schrijverschap. Tenminste, dat mag ik hopen. Mijn eigen ervaring bij interviews is dat journalisten vaak blijven hangen in clichés. Als ik dan vraag: "Hebt u mijn boeken eigenlijk gelezen?" is het antwoord meestal ontkennend.'

Uphoff (lachend:) "'Maar ik ga het beslist een keer doen!" zeggen ze er dan gauw achteraan.'

Bodar: 'Het gevolg is dat zo'n gesprek ook altijd weer over dezelfde zaken gaat, in mijn geval het ambt, seksualiteit, het condoom. Ik vind dat zó vervelend!'

Uphoff: 'Toch zijn clichés ook sleutels, waarmee mensen zich zo snel toegang proberen te verschaffen tot een bepaalde manier van denken.'

Bodar: 'Wat mij boeit, zijn juist nieuwe gezichtspunten die je aan het denken zetten. In een van de interviews vertelde u dat u uw moeder had aangeraden gewoon te zeggen: "Ach, ze is gek!" als u in de krant iets over haar gezegd had. Dat vond ik een prachtige weergave van de dualiteit die je als schrijver vaak voelt, omdat je niet alleen intieme dingen van jezelf prijsgeeft, maar daarmee ook van je omgeving. Ik heb bijvoorbeeld ooit geschreven dat ik op mijn zeven-tiende het huis verliet met een bakfiets volgeladen met boeken. Dat was voor mijn vader heel pijnlijk.'

Uphoff (peinzend): 'Ik heb er lang over gedaan om mijn eigen familie te accepteren. Te beseffen: dit zijn de mensen bij wie ik hoor. Ik kwam erachter dat ik de lastige kanten van mezelf vaak op hen projecteerde, en wat dat betreft had ik in ons grote gezin een ruime keus. Nu voel ik die behoefte niet meer, en daarbij zijn mijn ouders overleden. Die kaalslag vind ik heel confronterend. Ik ben niet alleen mensen verloren die ik kende, maar ze kenden mij ook zo goed. Met hen zijn allerlei kleine, vertrouwde dingen verdwenen die niemand meer van me zal weten. Mijn ervaring is ook dat rouw blijft, terwijl ik vroeger altijd dacht dat rouw iets voorbijgaands was. Een 'proces' waaruit je dan gelouterd en wijzer tevoorschijn zou komen.'

Bodar: 'Ik denk ook niet dat rouw overgaat, maar het verandert wél. In 2002 ben ik in heel korte tijd mijn vader en mijn enige broer verloren, en afgelopen zomer een zwager. Het gezin is nu heel klein geworden. Mijn vader vond mij niet zo'n ontzettend stoere man, zoals mijn broer, maar ik hoor hem nog zeggen toen ik in 1998 naar Rome ging: "Jongen, pas je wel op?" Die zorg die hij om me had, mis ik nog steeds. Ik droom ook vaak dat hij en mijn broer nog leven, om dan wakker te schrikken in het besef dat ze er niet meer zijn. Toch is er geen sprake van een voortdurend, heftig verdriet. Misschien omdat ik de dood al heel jong heb geaccepteerd als behorend tot het leven. Gerard Reve zei dat ooit zo mooi in een televisie-interview dat ik met hem had: "De dood is geen feit, maar een waarheid." Het katholieke geloof leert ons bovendien dat de dood geen einde is, maar een nieuw begin. Dat is mooi, en ik wil het graag geloven en belijden. Maar als ik dood ben, en er zou niets zijn, verandert dat niets wezenlijks. Ik zou er niet anders om hebben willen leven.'

Uphoff: 'Ik zou me ook niet bekocht voelen als er geen hiernamaals bestaat. Waarschijnlijk omdat ik me tijdens dit aardse bestaan al voldoende beloofd voel. Ik vind het ook troostend dat de geestelijke band die je met mensen had, na hun overlijden redelijk intact blijft. Maar wat je echt kwijtraakt, is dat lichaam. De ruimte die iemand innam. Eigenlijk verwondert het me dat het fysieke aspect in het lijdensverhaal van Christus zo'n belangrijke rol speelt, terwijl het in de gangbare voorstelling van het

leven na de dood alleen nog maar om de geest lijkt te draaien.'

Bodar: 'Nou ja, dat is natuurlijk de vraag. De katholieke kerk leert dat ons het eeuwige leven wacht, in een 'verheerlijkt lichaam', wat dat dan ook betekent. Zelf ben ik overigens wat minder op dat tastbare ingesteld. Ik leef ook al heel lang alleen. Maar ik kan wel meeleven met de Matthäus Passion, en in de nacht van Witte Donderdag op Goede Vrijdag probeer ik ook te mediteren over wat Christus overkwam: de gevangenneming, de voorgeleiding aan Kajafas, de bespotting. Dat waren fysiek ingrijpende tijden. Wat niet wegneemt dat ik veel moeite had met The Passion of the Christ van mijnheer Gibson. Die film had wat mij betreft een erg hoog slagerijgehalte. Passolini's Het Leven volgens Matteüs gaat dan toch veel dieper, juist omdat de geestelijke dimensie er veel duidelijker in naar voren komt.'

Uphoff: 'Ik heb de film van Gibson gezien in Sarajevo, waar mijn man vandaan komt. Samen met een Bosnische vriendin die zelf veel ellende heeft meegemaakt en ook hogelijk verontwaardigd was. Toch is het menselijk lijden een van de dingen die maken dat ik worstel met het geloof. Dan heb ik het niet alleen over groot fysiek leed, maar ook over onvervulde verlangens. Ik heb een geestelijk gehandicapte broer die elf jaar ouder is. Toen ik nog klein was, was hij al volgroeid. Een man, compleet met groeiende seksuele verlangens waar niemand zich raad mee wist. Helemaal omdat ze ook nog eens op mannen gericht waren, wat natuurlijk niet strookte met het geloof. In diezelfde periode kreeg hij ook een scherper besef van zijn geestelijke plafond. Dat heeft een verschrikkelijk verdriet opgeleverd.'

Bodar: 'We hebben allemáál een plafond. Hoe ouder je wordt, des te meer je gaat beseffen dat je intelli-gentie maar beperkt en eenzijdig is. Het geloof kan je helpen je grenzen te aanvaarden, te leven met jouw plafond. De katholieke kerk leert deemoed, nederigheid. Ik geef toe dat die acceptatie voor een geestelijk gehandicapte moeilijker zal zijn, maar ik zou het niet erg vinden als we allemaal wat minder hoogmoedig werden. Wat minder eisend ook, als het om de vervulling van onze verlangens gaat.'

Uphoff: 'Als het gaat om vluchtige verlangens en pure hebzucht, ben ik het met u eens. Maar onze diepste verlangens zouden eigenlijk wél vervuld moeten worden, vind ik. Als ik denk aan mijn moeder, die nooit heeft mogen weten wie haar vader was, aan mijn broer, of de vrouwen en kinderen van Srebrenica die ik een paar jaar geleden heb ontmoet, dan voel ik me wan-hopig. Ik weet gewoon niet goed hoe ik me moet verhouden tot het lijden van anderen, dichtbij en veraf. Al die pijn, al dat verdriet, dat maakt me opstandig en boos.'

Bodar (gedreven): 'Uw opstandigheid vind ik bijna een aanduiding van de waarschijnlijkheid dat God bestaat. Er móet een vorm van gerechtigheid zijn, vindt u. Ik geloof ook dat die er is. Daarmee troost ik mezelf, en probeer ik vooral ook anderen te troosten. Wat niet wegneemt dat de samenleving er volgens mij beter op wordt als we inzien dat we met lijden moeten omgaan, dat het ons leven ook kan verdiepen. We krijgen immers allemaal onze portie, door verlies, ziekte, een echtscheiding. In zekere zin moet je je daaraan overgeven. Word vooral niet bitter, zou ik willen zeggen, want dan doe je jezelf en je omgeving tekort. Wat ik overigens buitengewoon merkwaardig vind, is dat mensen als ze met leed te maken krijgen en ze geloven niet in God, toch maar gauw even wel in Hem geloven om dan te kunnen zeggen dat Hij niet deugt!'

Uphoff (lacht smakelijk; dan ernstig): 'Het klopt dat we in onze luxueuze westerse maatschappij nauwelijks nog het onvolmaakte willen of kunnen accepteren. Alles moet worden gestold tot geestelijke en fysieke perfectie. Ik zag laatst een foto van Priscilla Presley, de weduwe van Elvis, waarop ze onderhand zestien leek. Ongerept nog. Daarin proef ik een houding van: we mogen niet oud worden, niet sterven, de wereld is voor altijd van ons.'

Bodar: 'Ik beleef dat net zo. Maar aan de andere kant ervaar ik ook een enorme behoefte aan zingeving. Ik word tegenwoordig uitgenodigd door werkgevers-verenigingen, verzekeringsmaatschappijen en noem maar op, om te spreken over dat onderwerp. Want we kunnen

dan wel allemaal eeuwig jong en mooi willen blijven, de realiteit is dat we steeds grijzer worden, in steeds grotere aantallen bovendien. Op een gegeven moment zullen we er dus toch aan moeten dat – zoals mijn moeder het uitdrukte – elke leeftijd zijn charmes heeft. Des te meer uiteraard als je een bevredigend antwoord hebt gevonden op de vraag naar de zin van het bestaan, waar ik zelf overigens als kind al mee worstelde. Het geloof in God heeft mij in dat opzicht zeker geholpen, maar het is niet de enige weg. Het belangrijkste is volgens mij dat je bewust en met overtuiging leeft.’

Uphoff: ‘Maar daarmee ben ik er wat die zingeving betreft toch nog niet helemaal uit. Ik blijf het onverteerbaar vinden dat ik een fijn, rijk geschakeerd leven heb, en zoveel anderen niet. Waarom ik wél, denk ik dan.’

Bodar: ‘Op die vraag krijg je geen antwoord, of het moest liggen in het perspectief van gerechtigheid en solidariteit. Onze solidariteit maakt ons tot mensen. In dat opzicht is er meer verwantschap tussen de kerk en het humanisme dan de humanisten graag willen horen. Je kunt niet al het leed wegnemen, maar wel je betrokkenheid uitdragen. Er zijn voor de ander, betekent vaak al een hele steun. Al kun je een gelovige ook troosten door te wijzen op Gods barmhartigheid.’

Uphoff (krachtig): ‘Toch roept de katholieke kerk bij mij nog steeds veel weerzin op. Omdat ik vind dat ze te vaak de hand heeft in menselijk leed, of in elk geval niets doet aan het voorkomen daarvan. Dan doel ik bijvoorbeeld op de aids-problematiek in Afrika, en het verbod van de kerk op voorbehoedsmiddelen. Ik besef dat het een van de clichés is die u eerder noemde. Maar ik heb eigenlijk nog nooit een werkelijk bevredigende reactie gekregen.’

Bodar (geprikkel): ‘Het lijkt er zo langzamerhand op dat de kerk de aids-epidemie op haar geweten heeft. Terwijl dat volkomen onterecht is. Je krijgt geen aids als je niet vreemdgaat, zo simpel is het.’

Uphoff: ‘Niet helemaal, natuurlijk. Kinderen kunnen met aids geboren worden, en mensen kunnen het krijgen van een overspelige partner. Laat ik vooropstellen dat ik wel degelijk gevoelig ben voor het ideaal dat de kerk uitdraagt. Trouw is mooi en waardevol, en seksualiteit zou in mijn ogen ook meer moeten zijn dan een leuk tijdverdrijf. Maar als ik zie wat een immense hoeveelheid leed aids veroorzaakt omdat de praktijk blijikbaar om allerlei redenen afwijkt van het ideaal, dan denk ik: trek toch gewoon een vrachtwagen met condooms open!’

Bodar: ‘In de samenleving is het gebruikelijk dat een wet wordt aangepast als hij niet aansluit bij de praktijk. Zo werkt het niet met idealen. De kerk zal altijd haar idealen blijven koesteren en uitdragen. Maar de pastorale praktijk is vaak wat minder rigide. Logisch ook, want anders had de kerk het zeker geen tweeduizend jaar uitgehouden. Ik ben ervan overtuigd dat voorbehoedsmiddelen onder bepaalde omstandigheden wel worden toegestaan. Bijvoorbeeld als je getrouwd bent met iemand die aids heeft, want dan is dat toch vaak de enige manier om je huwelijk in stand te houden.’

Uphoff: ‘Dat klinkt een beetje als een ontsnappingsclausule.’

Bodar: ‘Ik zie het eerder als een humane inter-pretatie. Volgens de Bijbel moeten we leven zoals Christus ons heeft voorgeleefd. Nou, die lat ligt voor iedereen te hoog. Dát beseffen, is trouwens eigen aan katholieken. Daarom zijn we ook vrolijker.’

Uphoff (hardnekkig): ‘Toch wringt het. De kerk hanteert een torenhoge morele standaard, maar gaat zelf ook op alle mogelijke manieren in de fout. In de geschiedenis wemelt het van de uitwassen.’

Bodar (berustend): ‘Dat ben ik met u eens. De kerk moet zich natuurlijk ook maar behelpen met de zondige mens. Dat noopt tot nederigheid, maar het is wat mij betreft geen reden de moed te laten zakken. Bovendien is de kerk pas in de tweede plaats een moreel instituut, en in de eerste plaats nog altijd een gemeenschap die verbinding heeft met God.’

Uphoff: ‘Ja, die gemeenschap is precies wat mij aanspreekt. Daarvan wil ik in diepste wezen graag deel uitmaken. Ik denk dat ik daarom met één been heel erg binnen het geloof sta. Maar goed, met het andere dus heel erg erbuiten. Ik zit daar overigens niet mee.’

Bodar (glimlachend): ‘Ik ook niet. En met God komt u er vermoedelijk zelf wel uit.’